
Felsefe Atlası: Düşünmenin Mekânları ve Yolları

Elmar Holenstein, çev. Ogün Duman

İstanbul: Küre Yayınları, 2015, 344 sayfa.

Fenomenoloji, benlik ve Husserl çalışmaları ile dikkat çeken Holenstein, *Felsefe Atlası*'nı felsefe tarihi metinlerine bir alternatif değil, bir yardımcı metin olarak nitelemektedir. Ona göre tarihi, salt Batı'nın perspektifinde incelendiğinde, Batı anlaşılacaktır. Bu durumda diğer bağlamlar, Batı'yı anlamada en az Batı'nın tarihi kadar önem kazanır. *Felsefe Atlası*, Avrupa merkezli bir tarih okumasına karşı çıkararak başlamaktadır. Tarih yazımı, kartografi ve

coğrafyanın birleştirildiği metinde belki harita çizimine felsefe tarihi yapımı uyarlanırken, aynı zamanda uygulamalı bir felsefe çalışması da gerçekleştirilmektedir. Metin, bu bağlamda bir felsefe tarihi olduğu kadar, bir tarih felsefesi olma özelliği de taşımaktadır. Yine metin, felsefe(ler) tarihine dair bir coğrafya çalışması olduğu kadar, bir coğrafik felsefeyi de içermektedir. Fakat bu metin nasıl isimlendirilmeli bahsinde en çok yetki sahibi, yazarın kendisi olmalıdır ve yazarın kendi sözleri ile metin “bir ansiklopedik çalışma yerine felsefe tarihi okumalarında kullanılacak yardımcı bir metin” olarak hazırlanmıştır.

Kitabın belki de en önemli özelliği, yardımcı kitap oluşu vurgusundaki tevazuun muadili olan bir pilot çalışma olduğu iddiasıdır. Pek yaygın bir pratiği olmayan atlas yardımcı felsefe tarihi okumalarına, böylesi okumalara uygun atlasların azlığı da eklenmelidir. Bu anlamda “*Felsefe Atlası*, günümüz küresel tarih bilinci çerçevesinde bir atlasın nasıl hazırlanabileceğine” ve nasıl hazırlanması gerektiğine dair tamamlanmamışlık, devrimsellik ve hatalılığı birleştiren bir eserdir (s. 23). Buradaki tevazuun yanıltıcılığı, kitabın nasıl büyük bir projenin pilot uygulaması olduğu görüldüğünde anlaşılacaktır. Kitap, bir taraftan dünyanın farklı bölgelerine dair tipolojik mukayeselere yer veriyor, diğer taraftan ise dünyanın farklı yerlerinde kültürel ve entelektüel gelişmelerin yerelliğine ve çoğulluğuna işaret ediyor. Bu husus, kitabın en önemli özelliğidir. Zira, kitaba yapılacak eklemeler kadar, içeriği ve metoduna getirilecek eleştiriler de bu projenin sınırları içinde kalarak kitabın ve projenin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu açıdan umalım ki *Felsefe Atlası*, Türkiye’de farklı alanlardaki akademisyenlerin de ilgisini çeker ve geniş çaplı projede dahi isimlendirilmeyen ileri bir katkıya, yani disiplinlerarası bir diyaloga vesile olur.

Kitaptaki yerelliğe olan vurgu, Avrupa merkezli düşünceye olan meydan okuma ile paralel okunabilir. Bu durumun metnin tanzimine olan etkisi ise mekân ve kişi isimlerinin orijinal söylenişlerine öncelik verilmesi şeklinde ortaya çıkıyor. Yazar, ırk ve etnisite merkezli terimler yerine, coğrafi terimleri (Negroide yerine Afrikalı gibi) ve yabancı tarifler yerine yerel tarifleri getiren arkeolojinin yöntemini olumlayarak kendi uygulamasında örnek almış görünüyor (s. 46). “Kültürel Nezaket” başlıklı bölümde bu yaklaşımını tablolaştıran Holenstein’in adlandırma bahsinde, -izm son eki ile biten yoğun kullanımın zaman zaman alçaltıcı ya da yüceltici, her iki durumda da değer-yüklü oluşundan uzaklaşmaya çalışıyor. Hz. Muhammed’in bir peygamber olarak İslâm dinindeki konumu ile İsâ Peygamber’in Hıristiyanlık’taki konumunun farklılığının da adlandırmaya yansıtılması gerektiğini düşünerek Muhammedcilik yerine İslâm kullanımını yerleştiriyor. Benzeri yaklaşımla coğrafi

konumlandırmayı Avrupa merkezli konumlandırmaya da önceliyor: Ön Asya yerine güneybatı Asya, Uzakdoğu yerine Doğu Asya, Ortadoğu yerine Nil-Amuderya bölgesi kullanıma sunuluyor.

Yine bu durum, felsefenin kendisine yaklaşımda ve felsefenin tarihe uyarlanışında felsefe tarihinin Yunan felsefesi ile başlatılmamasında gözlemleniyor. Mekânsal çoğulculuk, başka bir açıdan felsefenin ne olduğuna dair çoğulcu bir yaklaşıma, bu da yalnız filozofları değil, doktorları ve modern analitik görüşte tamamen felsefe dışı görünen şairleri de içeren bir kişiler listesinin oluşturulmasına neden olmuş görünüyor.

Monadlamis bir yerellik anlayışından yazarı ayıran ve dünya coğrafyasının tamamını atlasın konusu kılan bir ortak nokta olmaksızın böyle bir atlasın imkânı da doğamazdı. Bu, Ömer Faruk Akyol'un eserin başında belirttiği gibi "bütün bir insanlığın ortak duyusu, tarzı ve kendilik bilincinin zemini"ni oluşturacak unsur olarak "düşünmedir". Holenstein, "Giriş" kısmında farklı arka plana sahip kişiler tarafından birbirinden bağımsız ortaya atılan matematiksel teoriler ve buluşları örnek olarak gösterir: "Felsefede farklı coğrafyalarda farklı yöntemlerle aynı gerçeklere ulaşma ihtimali, matematikte olduğundan çok daha yüksek olmalı. Öte yandan yüksek matematikte günümüzde, felsefede ise eskiden bu yana tanık olduğumuz üzere dünyanın farklı coğrafyalarında sadece hep aynı gerçekliklere değil, aynı zamanda (Realizm ve İdealizm, Özcülük ve Nihilizm gibi adlar altında) hep aynı birbirini dışlayan gerçeklik iddialarına da rastlanıyor" (s. 12).

Kitabın "Giriş" bölümünde metindeki temel kavramları açıklayan Holenstein, ilk olarak "Başlangıç" ve "Model Tasvirleri" başlıklı bölüm ile varlığa gelişe dair açıklamaları tasnif etmeye çalışıyor. Bu bölümdeki ortaya çıkış modelleri kadar, kültürlerin oluşumu ve birbirleriyle etkileşimi de farklı modeller olarak inceleniyor.

İnsanın ortaya çıkışını, ortaya koyduğu ürünler, yani kültürel gelişimlerin detaylandırılması takip ediyor. "Ön Koşullar ve Bağlam Koşulları" başlığı altında kognitif süreçler, dilin gelişimi, yazı, teknik, sanat, hayvanların evcilleştirilmesi, tarım gibi geniş bir konu çerçevesi Çin'de Konfüçyüsçülüğün gelişiminden Afrika'da felsefeye kadar, geniş bir yelpazede kültürü ve unsurlarını ele alıyor. Bir felsefe atlası oluşun felsefeye hazırlayıcı unsurların da tarihine ve mekânlarına dair bilgi vermesi gerektiği ön kabulü, belki de "Ön Koşullar" bölümünün hazırlanma sebebini teşkil ediyor. Nitekim felsefenin ana temayı teşkil ettiği bölüm, bunu takip ediyor.

Hazırlık amacı taşıyan ilk bölümlerden sonra felsefenin tarihi batı, güney, doğu ve kuzey doğrultularında sınıflandırılmış bölgeler içinde dört temel

alandaki tasvir ediliyor. Burada, yön ifade eden kelimeler sıradan kullanımlarının dışına çıkarılmaya çalışılıyor. “Batı”, Anadolu, Akdeniz havzası, Helen ve Ortaçağ İslâm dünyasındaki felsefi gelişmeleri temsil ederken; “Güney” bölümünde hikmet vurgusunun ön plana çıkarıldığı Güney Asya bilgeliği anlatılıyor. “Doğu” ile antik döneminden itibaren Çin’de felsefe ve “Kuzey”de ise modern Avrupa’daki gelişmeler aktarılıyor.

Kitabın “Kaynakça” ve “Dizin”den önceki son bölümü olan “Şimdiki Zaman ve Gelecek” ise felsefenin hayata ve günümüze uyarlaması bağlamında iki soruya odaklanıyor: “Küreselleşmenin tekelleşmesi mi, dünya haritasının yönü mü değişiyor?” Kitabın son bölümü dahi tek başına, geleceğin felsefesinin coğrafi bir felsefe uygulamasına adaptasyonu gibi metni kendi içinde de aşmaya ve dönüştürmeye açık kılma çabasına işaret ediyor. Yazar, belki de kitabın muhtemel yeni adaptasyonlarına bir örnek vermiş oluyor.

Kitabın bölümlerinde numaralandırılma kullanılmadığı gibi çok bariz bir tasnif ya da iddia çerçevesinde şekillenmiş başlıkların da olmaması dikkat çekiyor. Bir açıdan atlas olmanın getirdiği karakter, diğer taraftan yazarın takip ettiği metodun doğal bir sonucu olan bu durum; diğer taraftan kitabın üstlendiği geniş projenin dezavantajlarından biri olarak da okunabilir. Okuyucu bölüm içi irtibatlarda da bu nevi kavramsal dağınıklıklarla karşılaşmaya hazır olmak durumunda kalabilir.

SümeYYe Parıldar

(Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi)